

Європейський досвід формування та становлення особистості викладача фізичної культури

*Шевченко Максим Олександрович¹, Мельник Світлана Адамівна²,
Котенджі Леонід Валентинович³, Михнюк Олексій Вікторович⁴*

Опубліковано	Секція	УДК
15.02.2023	Освіта/Педагогіка	37:159.92

DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.7687852>

Ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

Анотація. У статті представлено огляд публікацій, що висвітлюють європейський досвід підготовки викладачів фізичної культури. Обґрунтовано необхідність особистісного становлення викладача фізичної культури в процесі професійної підготовки. Проналізовані конструкти узгоджено з чинними стратегіями освітнього процесу Нової української школи (НУШ). Окреслено основні виклики у професійній діяльності викладачів фізичної культури, предиктори емоційного вигорання. Надано нове трактування фізичної культури, відмінне від природничої концепції, що спирається на тенденції в європейському дослідницькому просторі. Так, за результатами дослідження, можемо зазначити, що демаркаціями процесу особистісного становлення є такі характеристики, як: лідерські якості, орієнтованість на колективну роботу та підтримку автономії студентів, толерантність, організаторські здібності, рефлексивність, а також відкритість новому досвіду, конгруентність, конвенційні ціннісні орієнтири та навички глибокої емоційної роботи.

Ключові слова: педагогічна діяльність, фізична культура, становлення особистості, психологічна готовність, професійна ідентичність, професійне самовизначення.

The European experience of the development of the development and formation of physical education teacher's personality

Annotation. The article presents an overview of publications highlighting the European experience of training physical culture teachers. According to the conducted review, the key psychological characteristics necessary for the teacher for effective professional self-realization have been determined. The need for personal development of a physical education

¹ аспірант, викладач фізичного виховання та методики, Комунальний заклад "Балтський педагогічний фаховий коледж", Одеська область м. Балта вул. Шевченка 2, <https://orcid.org/0000-0002-7638-4130>

² кандидат біологічних наук, доцент, кафедра фізичної культури, спорту та здоров'я, факультет цифрових, освітніх та соціальних технологій, Луцький національний технічний університет, вул. Львівська, 75 м. Луцьк Волинська обл, <https://orcid.org/0000-0002-2663-0241>

³ кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент, завідувач кафедри фізичного виховання, факультет фізичного виховання, Бердянський державний педагогічний університет, м. Бердянськ, вул. Шмідта, 4, тимчасово переміщений до: м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 66, <https://orcid.org/0000-0002-2347-5207>

⁴ курсовий офіцер навчального курсу, Житомирський військовий інститут ім. С. П. Корольова, м. Житомир, Україна, <https://orcid.org/0000-0002-8928-5318>

teacher in the process of professional training is substantiated. The results of analytical and synthetic processing of the presented topic are provided, taking into account differences in the approach to modeling the process of professional training of pedagogical workers. The analyzed constructs are aligned with the current strategies of the educational process of the New Ukrainian School (NUS). The main challenges in the professional activity of physical education teachers, predictors of emotional burnout and changes in the workplace are outlined. Objectives of physical education classes have been defined, taking into account the current needs of education seekers. A new interpretation of physical culture, different from the naturalistic concept, based on trends in the European research area is provided. The principles of NUS and the proposed concept of physical education are integrated. Summarizing, the specified components are the basis for the formation of the model of the teacher's personal development, which is presented in this publication. In particular, the limitations faced by a specialist in the process of professional development, as well as the needs of students form the basis for determining the qualities needed by a modern teacher. Thus, according to the results of the conducted research, we can note that the demarcations of the process of personal formation are such characteristics as: leadership qualities, orientation to collective work and support of student autonomy, tolerance, organizational skills, reflexivity, as well as openness to new experiences, congruence, conventional values orientations and skills of deep emotional work.

Keywords: pedagogical activity, physical culture, personality formation, psychological readiness, professional identity, professional self-determination.

Вступ

Постановка проблеми. У сучасних реаліях постає гостра потреба у створенні підтримуючого середовища для учасників освітнього процесу, які перебувають в умовах тривалої стресогенної ситуації та безпосередньої загрози життю. Удосконалення програм професійної підготовки викладачів є одним із основних напрямів реалізації відповідної мети. Зокрема, перегляд чинних методологічних базисів є методом превенції подальшого емоційного вигорання фахівців, а також підвищення ефективності навчально-виховних заходів, що реалізуються ними. Дисципліна «Фізична культура» є важливою складовою процесу повноцінного розвитку особистості здобувачів освіти. Насамперед можемо говорити про значущість фізичного розвитку та засвоєння студентами навичок підтримки достатнього рівня активності. Водночас фізичне виховання сприяє ціннісному ставленню до здоров'я, формуванню цілісного образу тіла та здорової тілесності. Так, в актуальних соціокультурних умовах заняття фізкультурою можуть стати важливим компонентом інтервенцій, спрямованих на підтримку здоров'я та нормалізацію психоемоційного стану здобувачів освіти. У свою чергу, ефективна реалізація представлених задач стане основою для виховання особистості майбутнього шляхом ретрансляції відповідних цінностей через викладацьку діяльність на заняттях фізичною культурою. Зауважимо, що в процесі професійної діяльності викладачі фізичної культури стикаються з рядом емоційних та соціальних перешкод. Вони унеможливають повноцінну реалізацію відповідних навчально-виховних завдань та часто є причиною професійного вигорання. Таким чином, актуальною є проблема якісної підготовки студентів до подальшого освоєння професії з урахуванням основних викликів сучасності. Ключовою категорією в даній роботі визначено саме процес особистісного становлення педагогів, оскільки означене проблемне поле охоплює водночас необхідність ефективного фізичного та психологічного розвитку здобувачів освіти, що потребують підтримки від навчального закладу, та самих викладачів, які прагнуть реалізувати власний потенціал у професійному середовищі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У європейській традиції підготовки викладачів переважно не розглядається концепція психологічної чи особистісної готовності до професійної діяльності. Натомість поширеними є дослідження динаміки м'яких навичок, що включають адаптаційні спроможності фахівця та його відповідність соціокультурному контексту, в якому реалізується відповідна діяльність [1]. Формування таких навичок розглядається як елемент фахової підготовки, що вимагає від педагога змістовної внутрішньої роботи. Відповідно, можемо зазначити, що загальний процес особистісного становлення серед європейських фахівців операціоналізовано до понять «особистісних якостей», «психологічного ресурсу», «просоціальних навичок». Подібна тенденція обумовлена індуктивним підходом до дослідження у фаховій спільноті та визначається необхідністю кількісного подання даних, проте ширший контекст пропонованих авторами висновків дає можливість зіставити зазначені поняття з категорією особистісного становлення.

Зауважимо, що самостійним предметом дослідницьких розвідок даного спрямування постає категорія професійної ідентичності як результат ефективного самовизначення особистості. Сформована ідентичність, зокрема, розглядається як фундамент для подальшої самореалізації педагога. Крім того, наявні відомості щодо статистичної значущості стійкої професійної ідентичності як протективного фактору для емоційного вигорання та психологічного благополуччя. Конкретизуючи напрям дослідницької роботи, зазначимо, що особистісне становлення викладачів фізичної культури значною мірою визначається предметною спрямованістю, а також типом освітньої установи [2]. Зазначені умови мають формувати основу для створення моделей підготовки фахівців. Отже, ми прагнемо реалізувати змістовний аналіз концепцій та їх узгодження з українським контекстом.

Спрямованість цієї роботи визначається посиленням євроінтеграційних процесів в українському освітньому середовищі. До того ж, дослідницькі розробки підтверджують доцільність подібних тенденцій з огляду на необхідність переходу до полікультурного навчального процесу, що відповідатиме глобальним цінностям [1]. Методичні засади підготовки викладачів фізичної культури на нинішньому етапі мають переглядатися та коригуватися експертними групами оцінки якості освіти. Своєчасне впровадження нових стратегій забезпечить результативність навчально-виховних заходів та сприятиме формуванню здорової тілесності українських школярів. Основою для подібних трансформацій ми вважаємо особистісне зростання педагогів та відповідність їх внутрішнього стану провідному типу діяльності, що реалізується в робочому середовищі. Проте відкритим лишається питання методів сприяння становленню особистості викладача фізичної культури.

Постановка завдання. Враховуючи актуальні потреби учасників освітнього процесу, завданням представленої статі визначено узагальнення досвіду європейських дослідницьких груп та окремих проєктів, що деталізують процес особистісного становлення викладачів фізичної культури. Аналіз публікацій фахової спільноти надає можливість дати відповіді на ключові питання щодо методів підтримки учасників освітнього процесу. Кінцевою ж метою роботи є визначення перспектив формування та становлення особистості педагога в українському середовищі з урахуванням відповідних дослідницьких розробок.

Результати

Передусім варто зазначити, що активна залученість здобувачів освіти до занять фізичною культурою має значний позитивний вплив на їхні психологічні характеристики. Доцільно розглянути цей аспект, оскільки цілі навчальних впливів визначають необхідні якості викладача, що їх впроваджуватиме. Крім того,

опрацьовуючи статистично значимі ефекти занять фізичною культурою, ми сформуємо модель удосконалення процесу навчальної взаємодії, визначивши напрями для подальшої розробки програм підготовки педагогічних працівників. Власне, найбільш виразно ефект занять, які розвивають здатність до переживання емпатії та поваги, проявляється у просоціальній поведінці студентів. Важливими факторами дослідники вважають етичне ставлення викладача та командну роботу під час виконання завдань [3]. Зауважимо також, що проведені дослідження дає можливість розглядати фізичне виховання як шлях до освоєння студентами копінгу конфліктних ситуацій. Звертаючись до ширшого контексту, заняття фізичною культурою є засобом не лише для вибудовування продуктивних копінг-стратегій, але й для загального психосоціального розвитку студентів. Важливою умовою для реалізації поставленого завдання є підтримка автономії здобувачів освіти. Більш вагомим у цьому процесі є внесок саме інтервенцій викладача, ніж однокласників, що обумовлено авторитетністю ролі фахівця [4]. Дослідники пропонують такі заходи, як варіативність видів діяльності, опитування та заохочення до саморозкриття, підтримка досягнень. Додамо, що створення середовища автономії на заняттях фізичною культурою є соціальним простором для переосмислення чи засвоєння студентами уявлень щодо шляхів задоволення психологічних потреб, а переживання підтримки з боку викладача у прагненнях до самодетермінації є протективним фактором для студентів [5].

Показово, що розвідки в цьому напрямі переважно реалізуються американськими дослідницькими групами, що накладає певні обмеження на можливості екстраполяції. Проте, незважаючи на WEIRD-спрямовані дизайни досліджень, позитивний ефект може свідчити про необхідність покращення методу викладання й урахування досвіду американської освітньої системи. Зауважимо також, що в пропонованому мета-аналізі представлено також роботи європейських дослідників, що відповідають загальним тенденціям. Водночас варто надати деякі уточнення щодо культурної обумовленості фізичного виховання. Фізична культура загалом розглядається як соціальний конструкт, що відображає специфіку ставлення до тілесності та здоров'я, а також поведінковий вимір щодо цих категорій певної етнокультурної спільноти. Доцільними є індигенні дослідження даного аспекту в конкретній культурі, зокрема в українському освітньому просторі. Отже, процес інтеграції досвіду європейської спільноти має бути тісно пов'язаним з дослідницькими розвідками у сфері тілесності українців.

Окремо варто зазначити, що в переважній більшості мета-аналізів з цієї теми відсутні уточнення щодо навчальних програм, згідно з якими проводяться заняття фізичною культурою. Втрата змістовного компоненту унеможлиблює визначення конкретних інтервенцій, що стануть найбільш помітними фахівцями. Водночас огляд чинних програм, реалізованих у країнах Європейського Союзу, підтверджує однакову їх ефективність щодо формування життєвих навичок студентів. І хоча зміст цих програм не розкрито, проте рівень їхнього ефекту є статистично значущим.

Необхідно підкреслити, що психологічне благополуччя здобувачів освіти значною мірою пов'язане з активною залученістю до занять фізичною культурою. Хоча в дослідницьких доробках відсутня теоретична узгодженість щодо цього конструкту, переважаюча частина публікацій засвідчують позитивний вплив занять на рівень гедоністичного та суб'єктивного благополуччя [6]. Насамкінець відповідні результати досліджень підтверджують позицію щодо необхідності залучення студентів до менш популярних видів фізичної активності. Популяризація альтернативних форм фізичних занять дає можливість учасникам освітнього процесу отримати новий досвід, здобути необхідні навички та задовольнити психологічні потреби, які, у свою чергу, є основою для продуктивного розвитку в контексті освітніх завдань [7]. У сучасному процесі фізичного виховання важливою категорією постає втілення (embodiment). В основі

концепції втілення лежить директива тілесності як субстрату переживання конкретного кваліа [8]. В іншій термінології – заняття фізичною культурою є продуктивним середовищем для дослідження нового тілесного досвіду, що сприятиме психологічному розвитку особистості. Учасники заняття в такому випадку не лише залучені до фізичного саморозвитку, але й займають рефлексивну позицію по відношенню до власного тіла, формують своє ставлення до діяльності, до якої їх залучає викладач. Фахівець, у свою чергу, має освоїти роль фасилітатора, інтегрувати директивну та підтримуючу позиції. Відхід від природничого трактування занять фізичною культурою пов'язаний з необхідністю розробки нової методології підготовки фахівців. Прогностично можемо зазначити, що саме особистісне становлення є ключовим елементом для функціонального розвитку педагогів майбутнього. Власне, концепція втілення ставить перед педагогом нові завдання, що потребують високого рівня адаптивності [9]. Спробуємо висвітлити наведені вище дані у теоретичній моделі процесу фізичного виховання особистості в європейському соціокультурному контексті сьогодення (рис. 1).

Рис. 1. Теоретична модель орієнтирів фізичного виховання

Джерело: власна розробка авторів

Резюмуючи наведені дані, можемо визначити провідні демаркації особистісного становлення викладача фізичної культури з огляду на цілі професійної діяльності. Власне, у даній роботі ми визначаємо цілі, спираючись на актуальні потреби здобувачів освіти, тому необхідним є узгодження з чинною моделлю функцій викладача в середовищі Нової української школи. Першочергово зазначимо, що важливою складовою особистісного становлення викладачів фізичної культури має слугувати орієнтованість на емоційну підтримку та готовність до реалізації функцій педагога-модератора та педагога-фасилітатора. Відповідно до моделі психологічної готовності викладача, можемо виокремити такі компоненти їх втілення, як: залучення до активного обговорення та групового вибору, зіткнення думок студентів та організація командної роботи, активізація персональних ресурсів окремого студента та створення продуктивного середовища для самостійного творчого пошуку [10]. Відкритим лишається питання втілення зазначених функцій в умовах дистанційного навчання. Значний потенціал має стратегія застосування різноманітного програмного забезпечення з метою підтримки студентів [11]. Загалом, спираючись на викладене вище, можемо навести такі особистісні конструкти, що є необхідними для ефективної педагогічної діяльності в даному напрямі, як: лідерські якості, орієнтованість на колективну роботу та підтримку автономії студентів, толерантність, організаторські здібності, рефлексивність, а також відкритість новому досвіду.

Окремою складовою досліджуваного проблемного поля є умови професійної діяльності викладачів фізичної культури. Зокрема, важливого значення набуває їх обмежувальний зміст у контексті процесу професійної самореалізації педагога. Так, дослідники визначають такі характерні умови, зважаючи на ступінь їх емоційної

виснажливості: необхідність гарантії безпеки, потенціал дисциплінарних інцидентів, доступність спостерігачам, вимушена рольова варіативність та низький престиж [12].

З методологічних позицій іншої мета-аналітичної публікації подібний перелік фрагментовано на зовнішні та внутрішні перешкоди. Зовнішні – визначають соціокультурний контекст: соціальні ролі, організаційні директиви, менеджмент, соціальна безпека, умови робочого місця. Внутрішні – стосуються власне процесу особистісного становлення: психічні та психологічні страждання, невротизація, копінг-стратегії та захисні механізми. Доцільним є третій спосіб категоризації обмежень як таких, що обумовлені знаннями та компетенціями на протигагу особистісним. Так, особистісні обмеження включають такі елементи, як стан здоров'я, вікові обмеження, соціально-економічний стан та ін. Тобто, враховуються всі компоненти, що не залежать безпосередньо від рівня підготовки фахівця [13].

Загалом дослідницькі доробки щодо викликів, які постають перед викладачами фізичної культури, є змістовним джерелом для визначення необхідних протективних факторів. Як приклад, емоційне вигорання суттєво пов'язане з поверхневою емоційною працею, що часто є передумовою зміни робочого місця для викладачів [12]. Такі висновки підтверджуються результатами попередніх досліджень, що розглядають процес професійної реалізації загалом [14]. Відповідно, важливим аспектом є особистісні протективні фактори, що сприятимуть професійній реалізації викладачів у стресогенному середовищі. Зокрема, важливим для фахівців є достатній рівень конгруентності, що надає можливість повноцінно виражати власні емоційні переживання та не залучатися до емоційної праці. Альтернативним варіантом розвитку позитивного ставлення до робочого процесу є глибока емоційна робота [15]. У цьому контексті варто зважати на обмеження ресурсів у процесі підготовки викладачів, проте пропонувані альтернативи часто є взаємно доповнюючими компонентами, що сприяють ефективній трудовій діяльності. Власне, продуктивним методом засвоєння навичок роботи з емоційною складовою для майбутніх викладачів фізичної культури може слугувати навчання за допомогою рольової гри. Моделювання емоційних ситуацій, що потребують глибокої праці чи широкого висловлення переживань, у подальшому сприятиме меншому емоційному навантаженню на робочому місці. Досить обмеженими є програми підготовки майбутніх викладачів фізичної культури. Так, більшість курсів у сфері фізичного виховання та спорту, що реалізуються європейськими закладами вищої освіти, орієнтуються на природничу концепцію. Відповідно, завданнями навчальних програм є освоєння біомедичної методології та стратегій фізичного розвитку. Водночас дослідники критикують подібний підхід з огляду на значущість навчально-виховного компоненту в підготовці фахівців. Важливо зазначити, що фізична культура має виражений виховний характер, може стати простором для ретрансляції суспільних цінностей. Натомість в основу методичних розробок покладено трактування фізичної культури як медичної та рекреаційної дисципліни [16]. Отже, можемо зробити прогностичні висновки щодо необхідності розвитку таких особистісних якостей, як конгруентність, конвенційність ціннісних орієнтирів та навички глибокої емоційної роботи. Інтегруючи представлені в роботі дослідницькі позиції, можемо скласти матрицю особистісного становлення викладача фізичної культури (табл. 1).

Зауважимо, що з представленої таблиці можемо визначити еквівалентність різних ролей та характеристик сучасного викладача. Варто звернути увагу на важливе методологічне обмеження, притаманне дослідженням у цій сфері. Частота публікацій наукових розвідок щодо окремих названих вище категорій є значно більшою. Це пов'язано передусім зі складнощами операціоналізації особистісних конструктів та м'яких навичок. Водночас, це не постулює більшого їх внеску в процес професійної самореалізації педагога. Таким чином, доцільним є якісне опрацювання досліджуваного

проблемного поля у подальшому з метою пошуку ймовірних втрат значущих предикторів.

Таблиця 1

Матриця особистісного становлення викладача фізичної культури

Визначені в процесі огляду літератури	Демаркації професійної ідентичності [2]	Компоненти педагогічної творчості викладача [10]	Диспозиції за п'ятифакторною моделлю
Відкритість новому досвіду	Сприйняття завдань	Когнітивно-креативний	Відкритість новому досвіду (O)
Організаторські здібності	Зобов'язання		Сумлінність (C)
Конвенційні ціннісні орієнтири	Мотивація		Екстраверсія (E)
Лідерські якості	Самоефективність	Морально-комунікативний	Прихильність (A)
Конгруентність	Самооцінка	Емоційно-вольовий	Нейротизм (N)
Навички глибокої емоційної праці	Задоволеність роботою		

Джерело: власна розробка авторів

Висновки

З огляду на особливості робочого процесу викладачів фізичної культури, можемо говорити про значущість особистісного становлення у процесі професійної підготовки. Визначальними елементами є складність виконуваної роботи та цілі навчально-виховного процесу. Так, рівень стресу на робочому місці та емоційні переживання педагогів вимагають від них оволодіння необхідними психологічними компетенціями. Зокрема, найбільш значущими є конгруентність та навички глибокої емоційної праці. Наступним важливим компонентом є актуальні потреби здобувачів освіти, що в процесі занять фізичною культурою мають значний потенціал до психосоціального розвитку. Так, зважаючи на сучасні тенденції у фізичному вихованні, викладачеві необхідно володіти лідерськими та організаційними якостями, дотримуватися позиції толерантності та підтримувати автономію студентів. До того ж у категоріях диспозиційного профілю бажаними є такі якості, як відкритість новому досвіду (O), прихильність (A) та сумлінність (C). Наразі програми підготовки викладачів фізичної культури українського освітнього простору не забезпечують достатньої підтримки процесу особистісного становлення майбутніх фахівців. Аналізуючи досвід європейської спільноти, ми переконалися в поширеності методологічних обмежень у досліджуваному проблемному полі. З іншого боку, в умовах ескалації воєнних дій на території нашої держави, необхідно забезпечити достатній рівень психологічної готовності викладачів до викликів сьогодення та ефективність навчально-виховних заходів. Зважаючи на те, що особистість періоду війни та післявоєнного відновлення потребує адаптаційного ресурсу, він може бути забезпечений стратегіями фізичного виховання. Відповідно, доцільно звернутися до представленої синтетичної моделі європейського досвіду задля впровадження результативних освітніх інновацій.

Список використаних джерел

1. Ridei, N. Analysis of professional competencies in the characteristics of the teacher of the future: global challenges of our time. *Futurity Education*. 2021. No 1(1), P. 22–32. DOI: <https://doi.org/10.57125/FED.2022.10.11.3>.
2. Hanna, F., Oostdam, R., Severiens, S. E., & Zijlstra, B. J. H. Domains of teacher identity: A review of quantitative measurement instruments. *Educational Research Review*. 2019. No 27. P. 15-27. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.edurev.2019.01.003>.
3. Opstoel, K., Chapelle, L., Prins, F. J., De Meester, A., Haerens, L., van Tartwijk, J., & De Martelaer, K. Personal and social development in physical education and sports: A review study. *European Physical Education Review*. 2020. No 26(4), P. 797-813. DOI: <https://doi.org/10.1177/1356336X19882054>.
4. Cronin, L. D., Allen, J., Mulvenna, C., & Russell, P. An investigation of the relationships between the teaching climate, students' perceived life skills development and well-being within physical education. *Physical Education and Sport Pedagogy*. 2018. No 23(2), P. 181-196. DOI: <https://doi.org/10.1080/17408989.2017.1371684>.
5. Vasconcellos, D., Parker, P. D., Hilland, T., Cinelli, R., Owen, K. B., Kapsal, N., ... & Lonsdale, C. Self-determination theory applied to physical education: A systematic review and meta-analysis. *Journal of educational psychology*. 2020. No 112(7), 1444 p. DOI: <https://doi.org/10.1037/edu0000420>.
6. Piñeiro-Cossio, J., Fernández-Martínez, A., Nuviala, A., & Pérez-Ordás, R. Psychological wellbeing in physical education and school sports: A systematic review. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. 2021. No 18(3), 864 p. DOI: <https://doi.org/10.3390/ijerph18030864>.
7. Sanchez-Alcaraz, B. J., Gomez-Marmol, A., Valero-Valenzuela, A., Sanchez, E. D. L. C., Moreno-Murcia, J. A., & Lochbaum, M. R. Teachers' perceptions of personal and social responsibility improvement through a physical education based intervention. *Journal of Physical Education and Sport*. 2019. No 19, P. 156-161. DOI: <https://doi.org/10.7752/jpes.2019.s1023>.
8. Standal, Ø. F. Embodiment: philosophical considerations of the body in adaptive physical education. In S. R. Hodge, J. A. Haegerle, & D. R. Shapiro (Eds.), *Routledge Handbook of Adapted Physical Education*. New York, NY: Routledge. 2020. P. 227-238.
9. Aartun, I., Walseth, K., Standal, Ø. F., & Kirk, D. Pedagogies of embodiment in physical education: a literature review. *Sport, Education and Society*. 2020. DOI: <https://doi.org/10.1080/13573322.2020.1821182>.
10. Павлик, Н. В. Особливості психологічної готовності сучасного педагога до творчої професійної діяльності в умовах Нової української школи. 2021.
11. Tytova, N., & Mereniuk, K. Digital literacy of future teachers in the realities of large-scale military aggression (Ukrainian experience). *Futurity Education*. 2022. No 2(3), P. 43–54. DOI: <https://doi.org/10.57125/FED/2022.10.11.33>.
12. Lee, Y. H. Emotional labor, teacher burnout, and turnover intention in high-school physical education teaching. *European Physical Education Review*. 2019. No 25(1), P. 236-253. DOI: <https://doi.org/10.1177/1356336X17719559>.
13. Griban, G., Prontenko, K., Zhamardiy, V., Tkachenko, P., Kruk, M., Kostyuk, Y., & Zhukovskyi, Y. Professional stages of a physical education teacher as determined using fitness technologies. *Journal of Physical Education and Sport*. 2018. No 18(2), P. 565-569. DOI: <https://doi.org/10.7752/jpes.2018.02082>.
14. Chen, Z., Sun, H., Lam, W., Hu, Q., Huo, Y., & Zhong, J. A. Chinese hotel employees in the smiling masks: Roles of job satisfaction, burnout, and supervisory support in relationships between emotional labor and performance. *The International Journal of Human Resource*

- Management. 2012. No 23(4), P. 826-845. DOI: <https://doi.org/10.1080/09585192.2011.579918>.
15. Nguyen, N., & Stinglhamber, F. Emotional labor and core self-evaluations as mediators between organizational dehumanization and job satisfaction. *Current Psychology*. 2021. No 40, P. 831-839. DOI: <https://doi.org/10.1007/s12144-018-9988-2>.
16. D'elia, F. The training of physical education teacher in primary school. *Journal of Human Sport and Exercise*. 2019. No 14(1), P. 100-104. DOI: <https://doi.org/10.14198/jhse.2019.14.Proc1.12>.